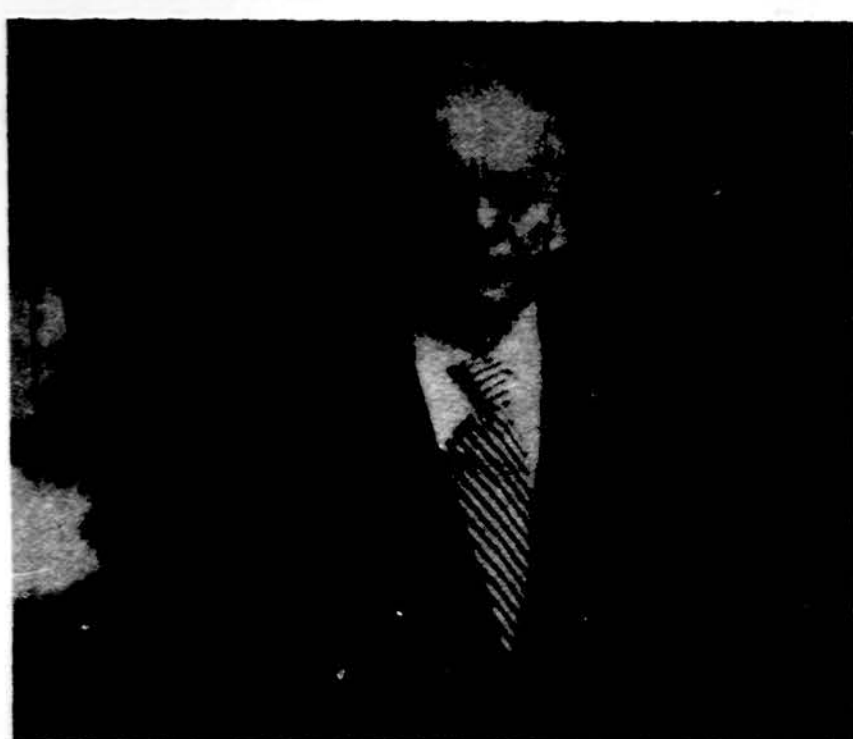

Mažosios Lietuvos gynėjas a.a. Martynas Gelžinis

Martynas Gelžinis, visuomenininkas ir publicistas, gyvenęs Farmingdale, New York, mirė šių metų spalio 14 dieną, sulaukęs 83 metų amžiaus.

Velionis visą gyvenimą ištvermingai reikšėsi spaudoje ir lietuviškų politinių organizacijų veikloje. Ypač jis siejo Mažosios Lietuvos tragišką padėtį ir neišvengiamą ateitį. Gausiais savo publicistiniais straipsniais stengėsi žadinti lietuviuose ryžtą tarptautinėje plotmėje kelti Mažosios Lietuvos priklausomumą Lietuvos valstybei. Į kai kurias užuominas, kad tuo turėtų rūpintis mažlietuviai, Gelžinis atšaukė: „Kas yra mažlietuviai? — Mažlietuviai nėra vien lietuviai, kurie yra kilę iš Mažosios Lietuvos, arba joje gyvenę, bet visi lietuviai, kuriems rūpi Mažosios Lietuvos ateitis; ypač, kad Mažoji Lietuva nepatektų lenkamams. Mažlietuviai šūkis: „Mes nenuirsimėme be Mažosios Lietuvos!“

Martynas Gelžinis gimė 1907 m. sausio mėn. 13 d. Klaipėdos priemiestyje tautiška susipratimoje žvejo šeimoje. Jo protėviai jau 1540 metais gyveno Klaipėdos pajūryje. Baigęs Mokytojų seminariją Klaipėdoje 1928 metais, keletą metų dėstė geografiją Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Studijavo ir 1938 metais baigė Prekybos institutą Klaipėdoje ir, gavęs valdišką stipendiją, tęsė studijas Paryžiuje. Karo debesims Europoje tvenkiantis, Gelžinis 1939 metų rudenį grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Prekybos instituto

Martynas Gelžinis (1907-1990)

direktorium Šiauliuose. Neilgai jam teko būti šiose pareigose. Lietuvą užplūdus sovietiniams komunistams, 1940 m. liepos mėn. 11 d. buvo NKVD suimtas ir kalintas iki 1941 metų, kai buvo iškeistas rusų-vokiečių politinių kalinių pasikeitimo metu. Taip pateko į Vokietiją, iš kurios susidarius sąlygoms, 1956 metais emigravo į JAV.

Būdamas sąmoningų lietuvių, Martynas Gelžinis anksti pradėjo reikštis Mažosios Lietuvos jaunimo organizacijų veikloje. Studijuodamas Prekybos institute, priklauso ten veikusiai studentų korporacijai „Herkus Monte“. 1935 metais Klaipėdoje vykusia-

me Mažosios Lietuvos jaunimo organizacijų atstovų suvažiavime Martynas Gelžinis buvo išrinktas „Santaros“ vadu. Jam patikėtas pareigas vykdė su nuosirdžiu pasiuntimu. Jo vadovaujama „Santara“ išaugo į reikšmingą organizaciją, atlikusią svarbų vaidmenį Klaipėdos krašto politiniame ir kultūriniame gyvenime.

Antrajam pasauliniam karui pasibaigus, Martynas Gelžinis įsijungė į lietuvių politinę veiklą išvykoje. Aktyviai reikšėsi VLIK'o taryboje ir Mažosios Lietuvos taryboje. Būdamas geras kalbėtojas, Lietuvos klausimais kalbėdavo ne vien savo tautiečiams, bet vokiečiams ir kitiems

kitai tautai. Įvairiomis progomis per „Amerikos balsą“ prabildavo ir į brolius Lietuvoje.

1955 metais balandžio 12–15 dienomis Strasbūre vykusiaje Pavergtųjų Europos Tautų susirinkime Martynas Gelžinis pasakė kalbą apie Maskvos taktiką ir pastangas susigrąžinti jiems politiškai kenksmingus egzilus. O 1955 m. rugpjūčio mėn. 12 d., dalyvaudamas Koenigstein'e (prie Frankfurt'o) vykusiaje vadinamos „Kenčiančios Bažnyčios“ kongrese, 26 tautų atstovams skaitė paskaitą apie „Bolševikų satanokratiją“, kuria jis kitų valstybių atstovus supažindino su Lietuvos padėtimi po bolševikų okupacijos. Čia paminėti yra tik keli jo platesnio masto pasireiškimai kitataučių tarpe, o tokių buvo nemažai.

1956 metais atvykęs į JAV, įsijungė ir aktyviai dalyvavo VLIK'o ir Mažosios Lietuvos Rezistencinio sąjūdžio veikloje.

Martynas Gelžinis buvo vienas iš produktyviausių ir nepailstančių Mažosios Lietuvos publicistų, ypač buvo jos politinės istorijos tyrinėtojas ir šaltinių žinovas. Išsamiais studijinio pobūdžio straipsniais jis plačiai reikšėsi išsivijusioje periodinėje spaudoje.

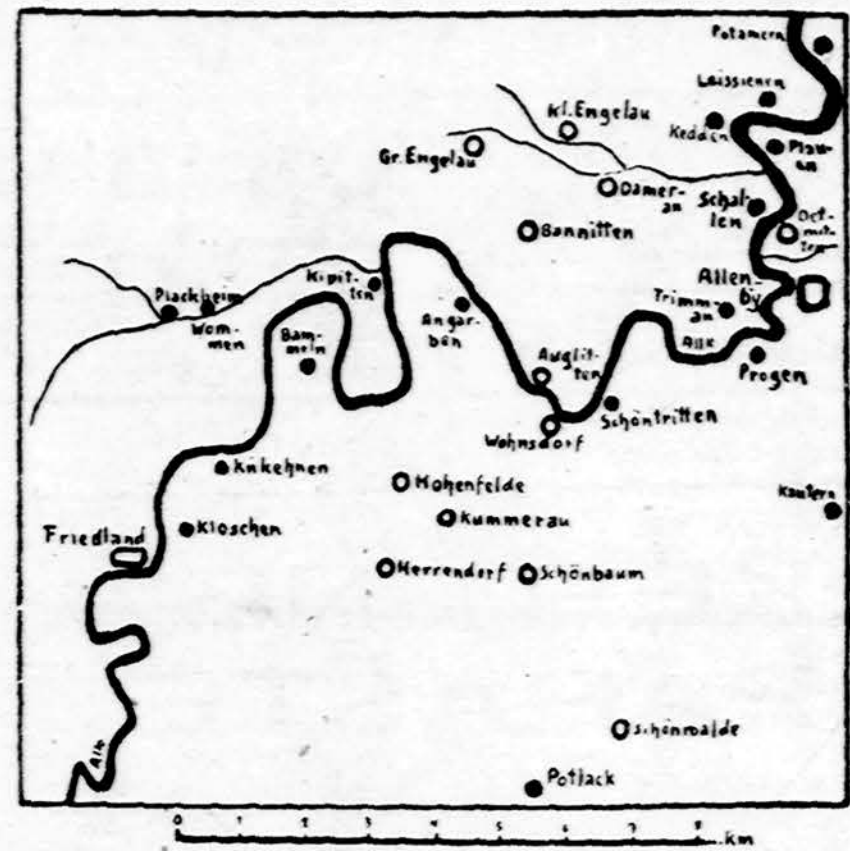
Vertas dėmesio jo parašytas ir Klaipėdos Krašto Mokytojų draugijos 1935 metais išleistas vadovėlis *Mano gimtinė Klaipėdos kraštas*. Knygoje metodškai išdėstyta krašto pristorė, gamta, vandenys, gyvuliai, vietovės, gyventojai, krašto valdžia ir kt.

Pastaruosius gyvenimo metus Martynas Gelžinis pašventė politinių straipsnių pavergtos tėvynės temomis, o ypač anglų kalba veikalus *The Problem of Lithuania Minor* rašymui. Deja, sveikatai silpstant ir jėgoms menkėjant, knyga liko nebaigta... Su jo mirtimi „ore pakibo“ ir Mažosios Lietuvos fondo žadėtas išleisti jo publicistinių straipsnių rinkinys.

Velionis iki paskutinių dienų buvo principingas idealistas. Nuosirdus ir draugiškas, tvirtas, nepalenkiamas būdo ir tiesaus charakterio. Nevengė tiesiai ir viešai pareikšti savo nuomonės, nepaisydamas, kad kam ir „ant kulnų užmina“, itin tada, jei reikalas liedavo Lietuvą, o ypač, jei jo mylimą ir pasiligtą tėviškę — Mažąją Lietuvą.

Nesvetimi Martynui Gelžiniui buvo ir religiniai reikalai, ypač kai jie siejosi su tautos gyvenimu ir istorija. Keistu sutapimu, paskutinis jo spaudai paruoštas straipsnis buvo šioje *Draugo* kultūrinio priedo laidoje spausdinamas „Keturi šimtai metų Bretkūno Biblijai“. Straipsnis buvo gautas vidurvasaryje, o spausdinamas autorius nurodė datą — paskutinį šių metų lapkričio mėnesio šeštadienį, kadangi Jono Bretkūno Biblijos vertimo sukaktis yra lapkričio 29 dieną. Data taip pat reikšmingai sutampa su pasauline krikščionių evangelijų švente — Reformacijos sekmadieniu. Dabar šis straipsnis skirtas ne vien pažymėti Jono Bretkūno didžiojo darbo sukaktį, bet ir pagerbti jo autorių velionį Martyną Gelžinį.

IR

Alnos upės tėkmė į šiaurę — nurodytos Jono Bretkūno jaunystės laikų vietovės Friedland ir Bammeln (Bambolai) bei apylinkėse buvusieji autochtonų ir vokiečių kaimai.

Keturi šimtai metų Bretkūno Biblijai

(Atkelta iš 1 psl.)

parapijos šventovę „auf dem Steindamm“. Tai buvo seniausioji Karaliaučiaus, jau ordino laikais pastatyta, bažnyčia. Nuo 1550 metų lietuviai turėjo ir lenkų parapiją į ją priimti. Karaliaučiuje Bretkūnas žemės nebe-gavo, bet jo metinė alga pakilo iki 200 markių ir 12 šepelių rugių. Deja, naminė piniginė netvarka nesibaigė. Yra pagrindo manyti, kad jis naujoje gyvenvietėje susitikio ir bendravo su kunigu, geografu, Prūsijos kartografu,

Kaspar Hennenberger, 1576 metais išleidusiu patobulintą Prūsijos žemėlapi.

Nors Bretkūnas daugelį savo kuriamųjų veiklų jau Labguvoje pradėjo rašyti, Karaliaučiuje jis tapo tikru kūrybos vulkanu, norėdamas lyg pats save pralenkė. Ten jis drauge kūrė giesmynus, rašė *Postilę* ir kartu vertė Šventąją Raštą.

Giesmynai 1589 metais. Pirmuoju Mažosioje Lietuvoje lietuviškų bažnytinių giesmių (Nukelta iš 4 psl.)

Egidijus Knispelis

Taos Pueblo Naujojoje Meksikoje

Mažytė Lietuvos asociacija indėnų kraštuose

Svajonę juos pamatyti puoselėjau seniai. Kaip ir visi europiečiai, indėnus įsivaizdavau tokius, kokius galima matyti komerciniuose Hollywood'o ar Vokietijos-Jugoslavijos filmuose bei skaityti romantiniuose Karl May, James Fenimore Cooper romanuose. Nors, kiek atsimenu iš amerikiečių literatūros istorijos, žymūs James Fenimore Cooper per savo gyvenimą nebuvo kojos įkėlęs ten, kur galima su-tikti tikrą indėną. Visi jo romanai — enciklopedinės informacijos ir nežabotų rašytojo vaizduotės padariniai.

Sunku įsivaizduoti, kaip atrodo šie Amerikos vaikai, saugantys protėvių tradicijas, prieš dešimt, penkiasdešimt metų, nes tikroji jų gyvenimo pusė visad buvo slepiama nuo turistų akių. Man nusišypsojo laimė ištisą dieną pabuvooti Taos genties rezervate prie Taos miesto Naujojoje Meksikoje (New Mexico).

Turistų matomas tik didysis kiemas, kuriam didžia praeitimi alsuoja tvirtas rąstų, smėlio ir molio penkių aukštų pastatas, sukljuotas iš daugybės džiuvinto molio spalvos keturkampių dėžučių. Jo siluetas jau tapęs Taos Pueblo simboliu. Ši išpūdinga tvirtovė stovi nuo 900-ųjų metų po Kristaus ir jau 400 metų neperstatoma, tik vis remontuojama.

Prie įvažiavimo reikia sumokėti 5 dolerius už automobilį ir dar po tiek pat už kiekvieną fotoaparata, kuriuo žadi spragėti. Ten pat privalu perskaityti gražiai išspausdintą instrukciją turistams, kurioje mandagiai primenama būti kultūringam ir neužgaulioti indėnų, nesijuokti iš jų, prieš fotografuojant atsiklausti ir t.t. Žodžiu, nedaryti nieko, ką prieš tris dešimtis metų darė iš didžiųjų Amerikos mies-

tų užpūdę hipiai ir puoselėję kalnų didumo norus čia gyventi. Paskutinis instrukcijos sakiny suintrigavo: „Ir apskritai, būkite atsargūs, nes Taos Pueblo — tik drąsiems turistams“.

Prisipažinsiu, po tokio „polit. instruktažo“ Pueblo žemėje pirmuosius žingsnius žengiau gana netvirtai. Raudoną kortelę — leidimą fotografuoti — prisiršau prie kairiojo riešo, jog visi matytų, netgi uodegos plunksnas nuo indėnų saugantys ereliai, sklendantys aukštai padėbesiuose. Dar kartą pasikasiau pakaušį. Ką gali žinoti, gal rytoj mano skalpas jau džiūns ant tvoros „štakėto“?

Buvo gerokai iki vidurdienio, bet saulė svilino lyg per padidinamąjį stiklą. Kieme vėjas čėženo šiaudgalius ir šiaip, jei ten būtų lietuviškas kaimas, sakytum, vakar vėl kažkas svilino kiaušė. Pirmoji gyva būtybė, kurią sutikau, anot James Fenimore Cooper, akis į akį miško ūksmėje, buvo avino dydžio, gerokai blusų apgraužtas šuo. Manimi jis, be abejo, smarkiai nusivylė, nes porą sykių pakrutinęs šnerves įsitikino, kad mano kišenėse ko nors edamo nėra. Jį netrukus pašaukė vienas džinsuotas, „keduotas“ vaikinai, vilkis „Hollywood“ marškinėliais trumpomis rankovėmis. Deja, tai ir buvo pirmasis mano matytas Pueblo genties žmogus. Taip, be plunksnų, strelių, išdažyto veido ir dar ko nors panašaus. Kur nors mieste tikriausiai jo nebūčiau nė išskyręs iš minios.

Vėliau aplinka lyg ir atgijo. Kiek toliau pastebėjau po brezentiniais stogeliais besisukinėjantį indėnų moteris, kurios ant elektrinių krosnelių gamino valgi ir čia pat buvo pasiruošusios jį parduoti išalkusiems turistams. Tiesa, dėmesį patraukė lietas kaip šuli-

nio svirtis senis ryškiai raudona skarele perrišta galva. Jis nešėsi glėbį tamohaukų, prie kurių medinių kotų kažkokiomis gyslomis buvo prišiti akmenys. Panašius daiktus galima matyti visuotinėse istorijos vadovėlio pavaišėse, po kuriu parašyta: „Priešistorinis žmogus ruošiasi nudobti duobėn įkritusį mamutą“. Tikriausiai pastebėjusi iš nuostabos nublyskus mano veidą, ta raudonai perrišta svirtis stabtelėjo. Knygoje buvau sukaityęs, jog Pueblo žmonės kalba trimis kalbomis: gimtąja tiwa, anglų ir ispanų. Po jo pirmųjų žodžių pamaniau, jog į mane buvo kreiptasi septyniomis kalbomis iš karto. Supratau vos kelis padrikus žodius:

— Tamohaukas... geras tamohaukas... mano tamohaukas... pirk už keturis dolerius dabar... paskui pirkis už aštuonis, — dolerius nurodė pirštais.

Indėnas dar kiek palingavo raudona galva ir nukrypavo prie durų, virš kurių buvo parašyta: „Indėnų parduotuvė“ Paskui, tiesa, nu-pirkau iš jo vieną „kovos kirvį“. Senis mane prisiminė ir pardavė už tuos pačius keturis dolerius.

Beje, kur leidžiama vaikščioti turistams, indėnų parduotuvių yra daugybė. Jose galima nusipirkti įvairiausių jų pačių pagamintų daiktų: papuošalų, audinių, mokasinių, keramikos ir t.t.

Prie vieno didžiojo namo durų pamatiau oraus veido indėną, seną kaip pasaulis, besedintį ant perkrypusios taburetės. Rankos su-kryžiuotos ant krūtinių, per petį nusidriekusi kasa, galva apjuosta marga juoste. Filmuose tokie glosto vaikūčiams galvas ir žarsto amžių išmintį. Vis dėlto paklausiau, ar galima fotografuoti? Jo atsakymas buvo gilus, lakoniškas, lyg Konfucijaus.

— Yes. Du doleriai.
— Kad tu kur skalpą per bizonų medžioklę pamestum, — mintyse nusikeikiau. Prisiminęs, kad vakar matiau visiškai panašią indėno iškamą Taos mieste, pasodintą ant suoliuko, palikau tą brangiausią pozuotoją pasauliui.

Tarpduryje sena ir stora kaip Čikagos telefono abonentų knyga indėnė tirsino blynus. Jų čia pat buvo galima nusipirkti, ką ir padarė man iš paskos atėjė turistai. O aš jau domėjau-si užrašų ant gretimų durų: „Pueblo. Menas“.

Čia ir susipažinau su trisdešimt dvejų metų amžiaus indėnu fotografu Scott Fields. Tai jo angliškas vardas. Indėniškai per daug sudėtinga ištarti ir tuo labiau užrašyti. Tuo įdomiau buvo sužinoti, jog čia autorius atvirukų, į kuriuos vakar Taos parduotuvėse buvau atkreipęs dėmesį. Vėliau jis padarė man išimtį ir dviračiu nusivėžė gerokai toliau už labai nemalono turistui ribos: „Privati zona. Ne turistams“.

Taos Pueblo už didžiojo kiemo — ne muziejus ir ne turistų lankoma vieta. Tai tikras tūkstantčio bene didžiausios vidurio Amerikoje indė-

nų genties kaimas, nusidriekęs kalnų pašlaitėje. Jis taip pat iš keturkampio, tik išbarstytą molinių dėžučių. Kieme tvoros aukštos ir aklintos. Eidamas gatve visiškai nematai, kas dedasi už jų. Gausu augmenijos. Daug kur matčiau obelų, slyvų, abrikosų. Nelabai svaru. Pakelėse priegriozinta įvairiausių rakandų.

Scott'as atkėlė savo kiemo vartus ir mane iš karto nusubino net trys lengvieji automobiliai. Vienas beveik naujas.

— Čia senelis vištas laiko, — perspėjo Scott'as, kai aš norėjau pažiūrėti pro gerokai aplamdyto tamsiai mėlyno „Ford'o“ langelį. Pagalvojau, kad lietuvių rezervate prie Baltijos jūros tokių „senelių“ kiemus galėtum ant pirštų suskaičiuoti. Čia tai jokia prabanga.

Kiemo du nedideli namukai. Vienas senelio, kitas vaikičio. Scott'o namelyje interjeras kaip ir daugelyje amerikiečių namų: televizorius, moderni audio aparatūra, virtuvėje mikrobanginė krosnelė, vandens čiaupas. Ant sienos pakabinta didžiulė indėno fotografija.

— Tėvas mirė, kai buvau visiškai mažas. Mane ir brolį užaugino senelis.

Apie motiną nepasakojo. Brolis po gimnazijos pasiliko gyventi „dideliame mieste“. Jau-nimas nenori gyventi rezervate. Eina į miestus. Scott'as rodė keletą namų, kurių šeimininkai pakeitė savo sprendimą, ne nebaigė jų statyti.

Iš ko gyvena indėnas Scott Fields? Sakė, pragyvenimui užtenka to, ką surenka iš turistų. Jis pardavinėja savo fotografijas, senelio molinukus, be to, daug kas imeta po kelis dolerius į aukojimo urnas, kurių galima rasti prie visų durų. Prieš porą metų sumanė pakeliauti po Europą, tai dirbo Albuquerque. Kur yra Lietuva, nežino, bet užtai žino, kur yra Baltijos jūra ir Suomija, nes ten buvo nukeliavęs. Ką ir besakyti, visiškai kaip ir lietuviškame rezerve!

Tiesa, gerokai nubėgavau sužinojęs, jog Pueblo indėnai — Romos katalikai. Pirmieji misionieriai iš Ispanijos čia atvyko dar 1631-aisiais, bet buvo greitai nugalabinti. Po jųėjo kiti. Tuo galima įsitikinti, pamčius didžiame kieme stovinčią adobe architektūros, būdingą tiems kraštams, bažnyčią, paženklintą trimis kryžiais.

Indėnų likimas Šiaurės Amerikoje labai panašus į lietuvių prie Baltijos jūros. Jeigu Kremlius būtų pajėgęs kiekvieno lietuvių kieman „rezervate“ prikišti „Ford'ui“, atostogų ji išleisti kur nors į Naująją Zelandiją, abejuju, ar dabar taip kalbėtume apie nepriklausomybę?

Buvo keista vaikščioti po stora, bet žema tvora aptvertas indėnų kapines ir skaityti ant medinių kryžių išraižytus angliškus ir ispaniškus vardus: Emily Markus, don. M. Mondragon, Rufina Mirabal... Pueblo kalba tiwa nėra rašytinė ir tikrieji indėnų vardai ne kiek nepanašūs į užrašytuosius. Apie paskutinįjį pasipriešinimą baltaveidžiams iš Europos byloja tik didžiulė varpinė ir bažnyčios griuvėsiai kapinių pakraštyje. Ji 1846-aisiais buvo sudaužyta amerikiečių kareivių artilerijos, kai persigandę indėnai glaudėsi už Dievo namų sienų.

Protėvių rūbais indėnai puošiasi tik šventųjų metu, kai visi renkasi į didįjį kiemą ritualiniams šokiais. Ir kiekvienais metais vis daugėja namelių ilūžusiais stogais Taos Pueblo kaimė. „Didelis miestas“ ryja žmogelius iš mažų ir net patogių būstų. Viename Scott'o atviruke, kalnų ir tūkstantmetių Pueblo pasta-tų fone, matyti mažas indėniukas, bėklipantis prie ryškiai geltono moliūgo. Jis apsiėmęs taip, kaip ir daugelis Amerikos vaikų: džinsai, ryškių spalvų marškinėliai. Kas jis? Mažiausias iš Taos Pueblo ar jau toks pats turistas, kokių čia kasdieną praeina šimtai?

Taos Pueblo, New Mexico — tūkstantmetis Pueblo genties namas. Pirmame plane, kairiame šone, matyti duonkepys.

Taip Taos Pueblo indėnai vilki tik šventųjų metu.

Evangelikų-reformatų bažnyčia Vilniuje

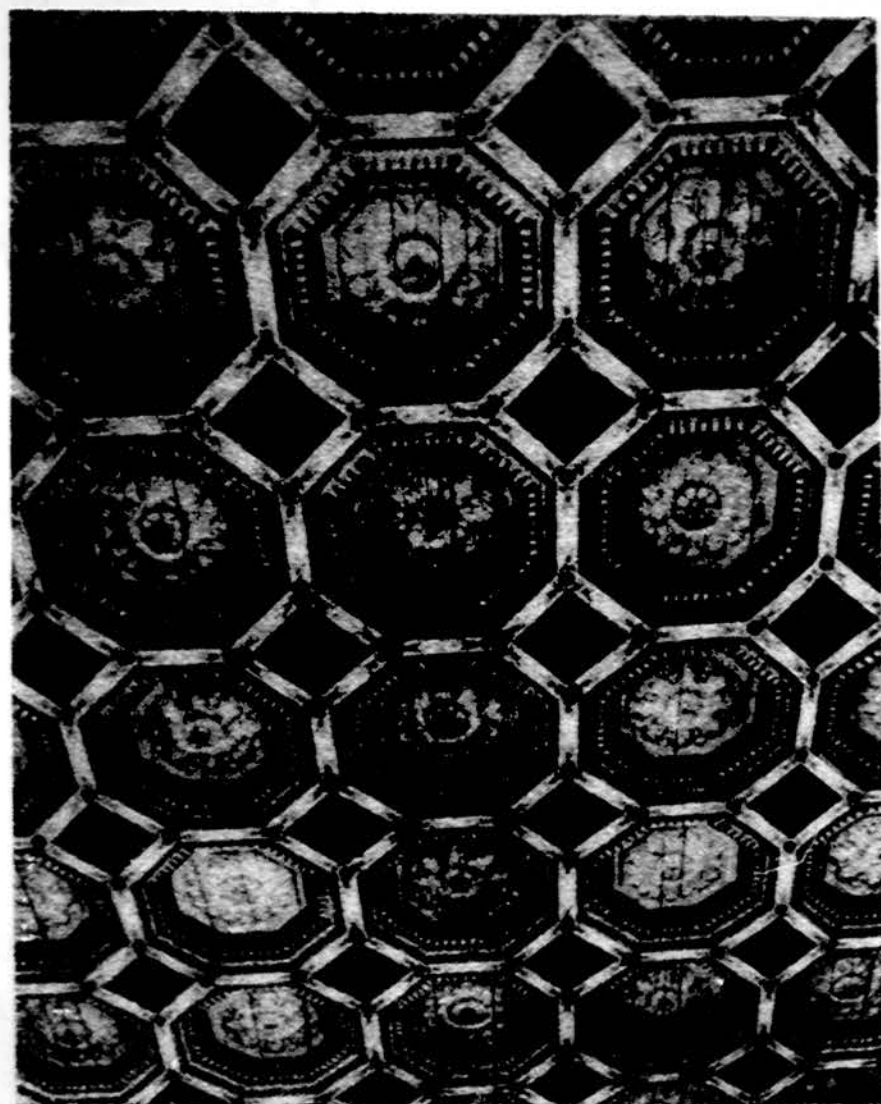
SIGITA SAMUOLINĖ

Skiriu a. Broniui Kuikliui, su kuriuo neteko susitikti, bet kurio knygos tapo mūsų restauratorių vadovėliais Lietuvoje ir kurio garbingą darbą tęsiame.

Pirmoji evangelikų-reformatų bažnyčia Žečpospolitoje buvo pastatyta Stepono Batoro laikais. Vilniuje pirmuoju jos fondatoriumi buvo Mykolas Radvila Juodasis, įkūręs ją savo rūmuose Lukiškėse. Iš rasto, kuris saugomas Jogaio bibliotekoje, Krokuvoje, išaiškėja, kad jau 1557 metais Vilniuje egzistavo evangelikų šventykla. Didelemis Mykolo Radvilos Rudojo pastangomis gavo Stepono Batoro privilegiją, Volano gatvėje, prie Gernostajaus rūmų, statoma puiki, mūrinė trečioji Vilniuje evangelikų bažnyčia.

1591 metų dokumentai rašo apie šios evangelikų bažnyčios sudegimą birželio 9–10 dienos naktį. Vyriausiojo tribunolo senatoriai etmonas Kristupas Radvila, žemaičių kaštelionas Mykolas Naruševičius, vaivada B. Sapiega dekretu išreiškia nepasitikėjimą Trakų klebonu Benediktui Vajna ir įpareigoja jo vadovaujamus katalikus sumokėti kompensaciją 4,000 lietuviškų kapų grašių. Jų kaltę paliudija bažnyčios valdytojas ir raklininkas J. Leonavičius. Atsakomybėn yra patraukiami ir akademijos studentai. Vyriausiasis tribunolas raštu apskundžia karaliui Vilniaus jėzuitų kolegijos rektorių Alabijoną Garsiją bei studentus, kad jie nestoja į teismą. Nuo to laiko prasidėjusi arši kova tarp evangelikų ir katalikų tęsiasi ir toliau.

Buvo atstatyta ketvirtoji bažnyčia, kuri sunaikinta 1611 metais. Tų metų liepos mėnesį Vilniaus evangelikų kunigas Siesickis apskundžia Akademijos studentus, kad jie sudegina bažnyčią. Užpuolimo metu sumušti pamokslininkai. Studentams padėjo katalikai miestiečiai ir amatininkai. Evangelikai apkaltino Vilniaus vyskupą Benediktą Vajną, kaip vadovavusį bažnyčios mokyklos ir kitų evangelikų pastatų sudegimui. Ši įvyki griežtai pasmerkia Žygimantas III per savo kanclerį Leoną Sapiega, o jame dalyvavę miestiečiai, kurie neatvyko į teismą, nutel-

Evangelikų-reformatų bažnyčios Vilniuje lubų fragmentas, 19-asis amžius (architektas — Karolis Podčasinski).

M. Sakalausko nuotrauka

siami mirti. Keliems iš jų pavyko pabėgti iš kalėjimo.

1639 metais buvo statoma šeštoji evangelikų bažnyčia, kuri buvo perkelta iš senos vietos (netoli Šv. Mykolo bažnyčios) į naują, už miesto mūrų ir pylimų, t. y. prie Pylimo gatvės. Ši bažnyčia buvo sudeginta maskviečių invazijos laiku 1655 metais.

Atstatyta septintoji bažnyčia buvo paskutinį kartą sudeginta 1682 metais pogromo metu. Ši evangelikų bažnyčia buvo suldyta su žeme, o mirusių kūnai kapinėse išmetyti iš kars-tų. Vėl turėjo išsikelti Žečpospolitos karalius, šiuo metu Jonas III, kuris 1682 m. liepos 25 d. paskiria komisiją evangelikų pastatų užpuolimui iširti. Dar po ketverių metų karalius liepia jėzuitams, o taip pat A. Katovičiui ir K. Sapiegai stoti į teismą.

Aštuntoji evangelikų bažnyčia, stovėjusi toje pat vietoje prieš 150 metų, buvo išardyta, kaip nebeveikianti ir nereikalinga, nes 1835 metais kitoje pusėje prieš ją

iškilo nauja mūrinė evangelikų devintoji bažnyčia. Šios Vilniaus evangelikų-reformatų bažnyčios statybos iniciatorius buvo lenkų kariuomenės majoras Pavelas Strijenskis, kuris 1821 metais Sinode pasiūlė statyti naują šventyklą. 1823 metais jis buvo išrinktas Sinodo direktoriumi ir vadovavo lėšų rinkimui. Bažnyčios projektui paruošti ir jam įgyvendinti buvo pakviestas Vilniaus universiteto architektūros profesorius Karolis Podčasinski. 1829 metais jis parengė bažnyčios projektą, kuris buvo pradėtas vykdyti Vilniaus gubernijos architekto Karolio Gregotovičiaus. Bažnyčia buvo statoma nuo 1800 iki 1835 metų. Jos frontono timpane, Podčasinskio pavidas profesorius K. Jelskis sukūrė reliefinę grupę „Kristus kalba miniai“. 1837 metais bažnyčios viršū papuošė jo darbo dviejų angelų ir Dievo (Salvator Mundi) figūros. Stiklo lipdybos darbus atliko F. Andrioli.

Galutinis bažnyčios vaizdas buvo toks: pamatai iš akmenų ir

plytų mūro, sienos plytų mūro, tinkuotas dvišlaitis gegninės konstrukcijos stogas. Pati ji stačiakampio plano (32,6 x 14,7), vienanarė. Po priekine bažnyčios dalimi buvo dvi siauros rūsių patalpos. Pagrindinis fasadas turėjo aštuonių korintinių kolonų klasicistinį portiką. Jis originalus su antais ir antrąja kolonų eile. Visi fasadai buvo iki pusės sienų rustuoti. Jūs skaidė vienodais tarpais išdėstyti stačiakampiai langai su apvadais. Fasadas užbaigė ryškiai atsikišęs karnizas su modiljonais. Kampuose buvo korintinio orderio piliastrai.

Interjere navą dengė medinės kesoninės lubos, ties viduriu metalinėmis templėmis pakabintos ant gegnių. Aštuoniakampius medinius kesonus puošė tapyti augaliniai ornamentai, kurie vėliau buvo pertapyti. Grindys buvo išklotos metlacho plytelėmis, sudarantiomis mozaikinį piešinį. Sienas viršuje puošė ornamentiniai frizai ir juodo marmuro lentos su auksu užrašais pasižymėjusiems reformatų veikėjams.

Gražiausia iš šių lentų buvo skirta Lietuvos reformacijos įkūrėjui kunigaikščiui Mykolui Radvilai Juodajam, mirusiam 1564 metais. Kitos lentos: Andriejui Volanui (1530–1610); Jonui Laskinui (1499–1560); Mykolui Rejui iš Naglovičių (1505–1569) ir 1836 metais buvo paskirta lenta bažnyčios pastatymo iniciatoriui Pavelui Strijenskiui.

Prie bažnyčios durų buvo pastatytas dailus mažas choras, patalpą apšvietė, be langų ir šoninių lempų, keturi kabantys šviestuvai. Viduryje bažnyčios kabėjo senovinio darbo rusų ereliais papuoštas žirandolis, prie kurio buvo prikabinata varinė lentelė su užrašu, kad tas šviestuvas 1611 metais iš Smolensko atgabentas ir 1627 metais Biržų kunigaikščio, LDK etmono, Sinodo direktoriaus Kristupo Radvilos padovanotas.

Bažnyčios gale stovėjo Viešpaties stailas su dviem pasidabruotomis žvakidėmis, dengtas aksominio raudonu uždangalu. Kairėje stalb pusėje stovėjo medinė sakykla, taip pat su raudono aksomo užtiesalu. Viešpaties stailas buvo atskirtas baldstrada. Bažnyčioje stovėjo dvidešimt du suolai su atlošais tikintiesiems ir keturi suolai kunigams.

1949 m. liepos mėn. 27 d. aktu skulptūros buvo nuimtos nuo bažnyčios. Tam reikalui buvo gautas Architektūros reikalų valdybos ir Vilniaus miesto vyriausio architekto raštiškas sutikimas. Tuo pat metu turėjo būti atliktas remontas ir buvusi bažnyčia paversta „Meno namais“, o timpane buvusi kompozicija atėityje pakeista. Buvo atlikti ir kiti architektūros paminklo „tvarkymai“ — memorialinių lentų pašalinimas, vargonų išmontavimas, interjero tapyto ornamentinio karnizo nuskutimas.

1957–1958 metais buvusi bažnyčia buvo rekonstruota ir pritaikyta kino teatrui (architektas Naujokaitis), įrengtas šoninisėjimas, aparatinė, mediniai laipteliai ir medinės grindys, po kuriomis išliko sena mozaikinė plytelių danga.

1990 metais buvusi evangelikų-reformatų bažnyčia Vilniuje grąžinta tikintiesiems. Paminklų restauravimo projektavimo institute ruošiamas jos restauravimo projektas.

Lietuvos teatruose

• Solistės Alodijos Dičiūtės 85-ajam gimtadieniui paminėti šių metų rugpjūčio 20 dieną Vilniaus Operos teatre įvyko „Carmen“ spektaklis. Alodija Dičiūtė-Trečiokienė dabar gyvena Santa Monica, California, dalyvauja

Danguolė Sadūnaitė

Jono Kuprio nuotrauka

*
seklia upe,
aplūzusia valtimi,
(prieš pat sodų žydėjimą,
žiedų tvana...)

Dainora,
taip toli išplaukei,
iškeliajai,
mus palikdama,
net į Amžinybę...

*
žvakė, kurioje liepsna nešoka,
duona,
kurioje mieles nesijuokia...
žodžiai — kaip akmenys!
asotis,
be vyno žuvelės...

tai taip mums,
be Tavo...

*
aš — ligonis;
Tu — Chirurgas!

imk peilį,
pjauk, durk,
kad tik pasveikčiau,
Viešpatie...

UŽ CHESTER Miesto

rytas,
bėgo nubėgo...

ir popietė,
lietumi persiūta...
sode —
kur obelys — mamos,
obelys — dukros,
obelys dailios anūkės...

toli
nuo namų...

*
tokia pilna diena,
šiandien,

saulės dūsavimo,
tavo juoko...
žiužiu dainos
/ / / / /

ten kur nebuvo kelio,
jis ištiesė kelią...

sausuma,
ten kur buvo vanduo

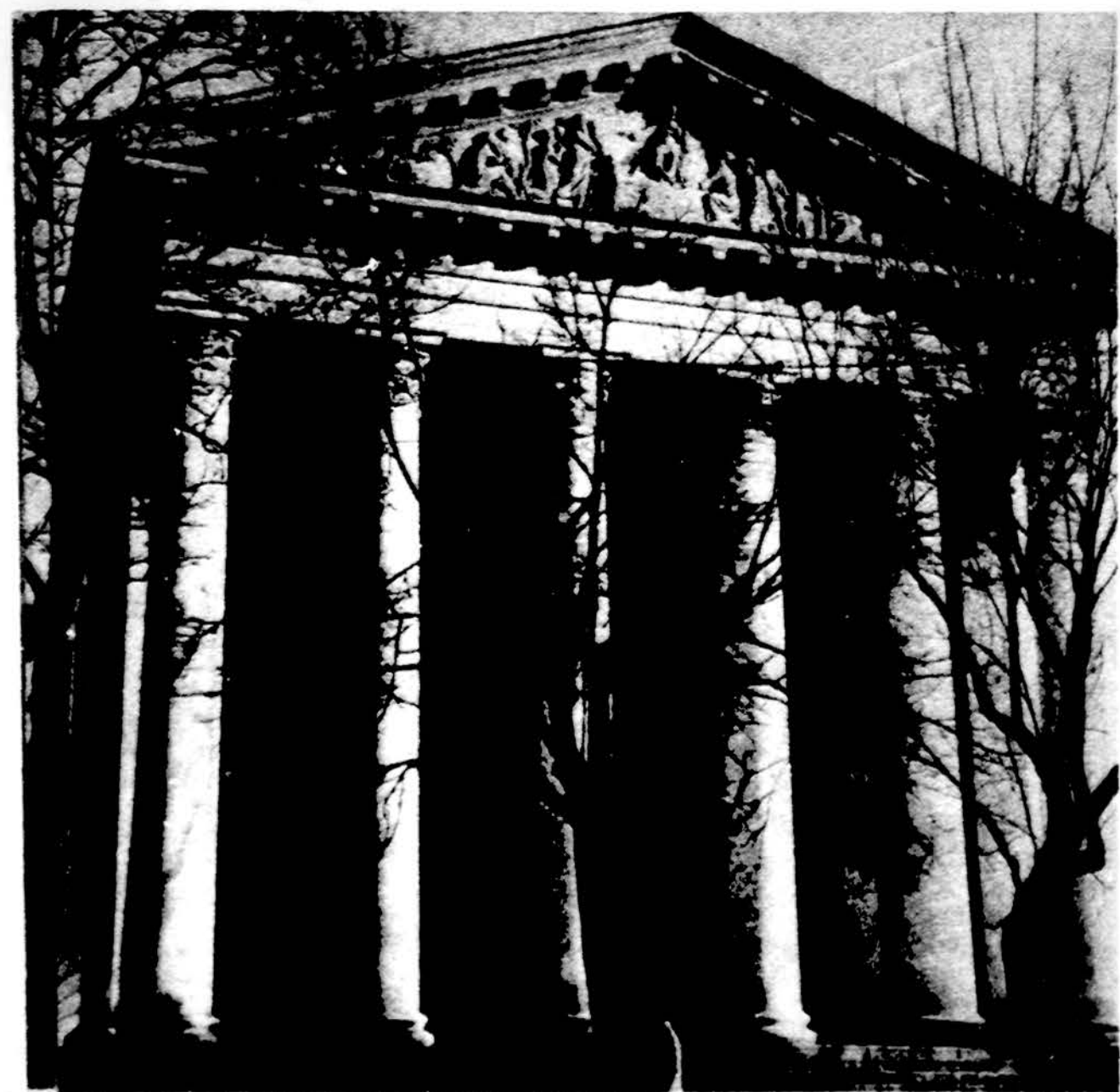
SLYVOS ŽYDĖ

tik svirduliuojančios gatvės...
ir pavasari,
ružavi debesėliai,
žemai pakibę virš jų...
šių kreivų, svirduliuojančių gatvių,
slyvomis apsočintų...

VERMONTE

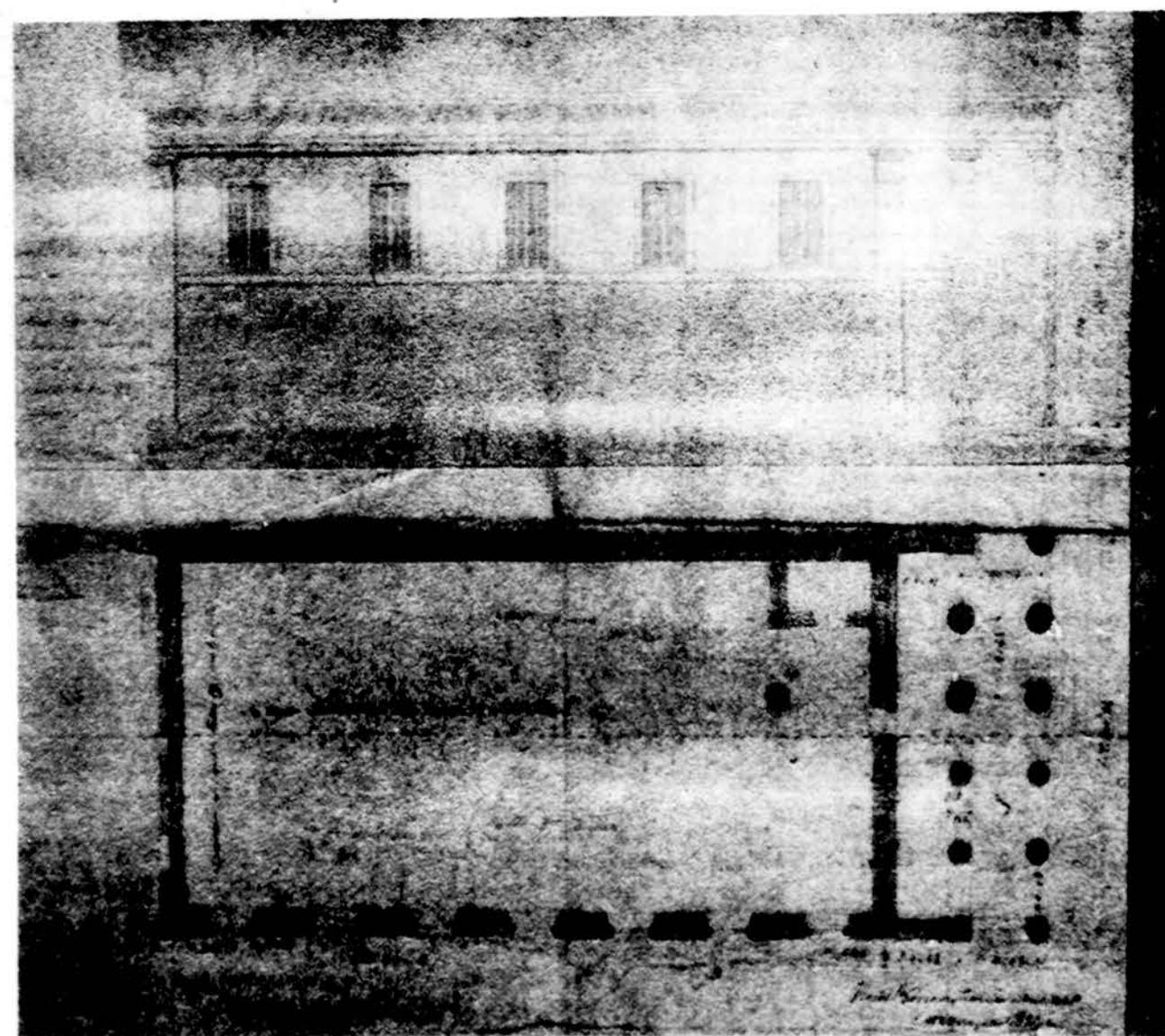
kai mėnuo prašneka,
upė nutyla...

upė nutyla,
kai mėnuo prašneka
/ / / / /
miške išbunda
seni džingamsmai...

Evangelikų-reformatų bažnyčios Vilniuje fasadas, 19-asis amžius (architektas — Karolis Podčasinski). 1957–1958 metais bažnyčia buvo paversta kino teatru. Šiais metais ji buvo grąžinta tikintiesiems ir restauruojama.

M. Šimelionio nuotrauka

Karolio Podčasinskio Vilniaus evangelikų-reformatų bažnyčios statybos projektas 1829 metais.

išeivijos kultūriname gyvenime. Yra išleidusi kelias savo dainų plokšteles. Muzikologas Bruneris jau ne pirmi metai renka žinias apie mūsų išeivijos dainininkus. Alodijos Dičiūtės jubiliejaus proga jis papasakojo apie solistės muzikinį kelią. Dalyviai įdėmiai išklaušė jos Rozinos vaidmens kavalatinę, o taip pat buvo suruošta parodėlė jos nuotraukų ir plokštelių. Buvo pasidžiaugta,

kad štai pagaliau surenkam ir išleidžiam viešumon tai, kas taip neseniai dar buvo draudžiama minėti, o viešumon tebuvo keliama tik vadinami pažangieji.

• Solistė Irena Milkevičiūtė ypač gerai pasirodė naujai Lietuvoje pastatytoje Wagnerio operoje „Tannhauser“. Spektaklį paruošė iš Vokietijos atvykę režisierius ir dailininkas. (Kodėl?)

• Baletų krizė — blankus reper-tuaras. [Duisburg'o. Vokietijoje, modernaus šokio festivalį išvyko baletų trupė su jaunu baletmeisteriu J. Smoriginu, kuris, kaip pažymima, gerai jaudia ir naudoja naujas išraiškos priemones. I ten buvo nuvežtos „Keturių dramų“, pagal Gustav Mahler, Georges Poulenc ir kitų kompozitorių muziką.

RKV

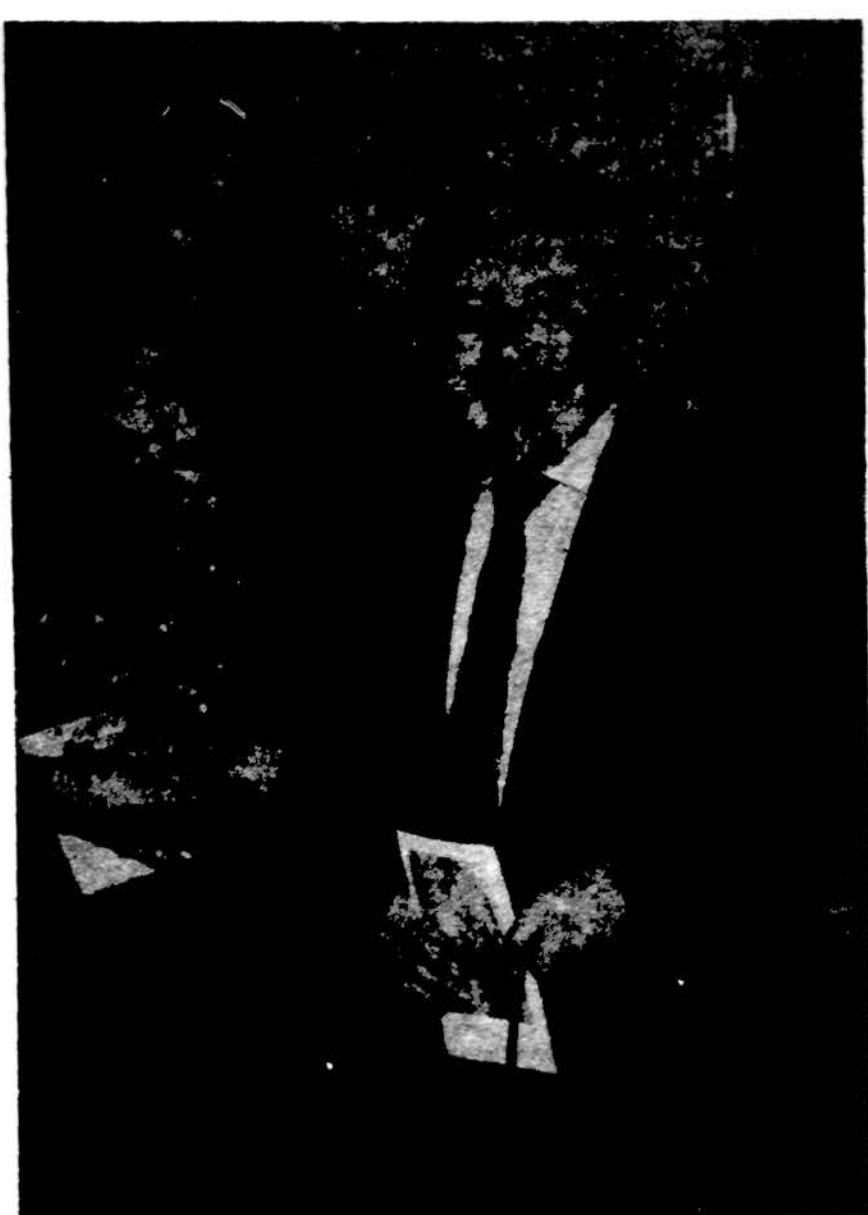
Ramunės Kmieliauskaitės parodą aplankius

SAULĖ JAUTOKAITĖ

1990 m. lapkričio 14 d. Chicago's Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje buvo atidaryta jaunos viešios iš Vilniaus, dailininkės Ramunės Kmieliauskaitės meno kūrinių paroda, pavadinta „Akvarėlė“, kurioje buvo iškabinti apie 30 darbų. Nors pati dailininkė sakosi, kad ji ir anksčiau piešė akvarėles, bet mes ją labiau pažinojome kaip grafikę. Tik dabar, šioje parodoje, išvydome jos šios rūšies darbus.

Tik įžengus į parodą, visa galerija nutvieskia švelnių spalvų gėlėmis. Akimis perbėgus per iškabintus paveikslus, dar kartą pasitvirtina šis įspūdis. Šiam įspūdžiui atslūgus, atkreipiamas dėmesys kiekvienam paveikslui atskirai. Kmieliauskaitės kūriniuose neraišiai gėlių puokštės, dailiai ir pavyzdinčiai pamerktų kristolinėse ar keraminėse vazose. Ne jos gėlės auga natūralioje gamtos aplinkoje. Mes matome jas tokias, kokios jos auga pakrūmiuose, palangėse, darželiuose, žolėse. Jos yra susiraužiusios, vienos stiebiai į viršų, kitos linksta žemyn, dar kitos krypta į šonus. Menininkei šios gėlės nėra tikslas kaip toties, bet jos jai yra asmeniškai priemonė, kuria ji gali išreikšti ir realizuoti savo užsimotas nuotaikas ir vizijas.

Gėlės, rodos, tokios kasdieniškos augmenijos dalis, tačiau jos kalba universalios kalba. Jas visi mėgstame. Mes jas dovanojame draugams, vardandami ar gimtadienio progą. Jomis puošiame savo ir Dievo namus, pagerbiame suktuvėninką, išreiškiame padėką, nulydime savo

Dailininkė Ramunė Kmieliauskaitė su poetu Kaziu Bradūnu per jos parodos atidarymą Čiurlionio galerijoje lapkričio 14 dieną.

Jono Tamulaičio nuotrauka

artimuosius asmenis į amžinybę. Linksmai pragai jos suteikia džiaugsmą, o liūdnai teikia rimtį ir ramybę. Bet jos pačios nesikeičia, jos vis pasilieka tokios pat, tik tai mes jas pakeičiame savo asmeniškai išgyventa progos nuotaika. Taip ir Kmi-

liauskaitės gėlių kūriniuose, gamtos augmenijos fone, išryškėja temos nuotaika, kai paveikslų pavadinimai sako: „Atsišveikinimas“, „Ramybė“, „Atmintis“, „Tavo gėlės“, „Rudens poezija“, „Susitikimas“. Ir atsime-

nant, kad visos parodos kūrybos

motyvas yra augmenija — gėlės, šakos, lapai, atrodo, tai neklaido parodos įvairovei.

Dailininkė Kmieliauskaitė savo darbus piešia vandeniniais dažais. Dažniausiai, akvarėlės darbuose, rodos, spalvos susilieja, neturi griežtų kontūrų. Jos dažai yra drausmingi. Turtingai tirti akvarėlės darbai labai primena aliejinę tapybą. Kai kuriuose darbuose jaučiama japoniško meno įtaka. Dailininkė lieja akvarėlinius dažus be išankstinio eskizo, intuityviai improvizuoja kompoziciją darbo proceso metu, dažnai palikdama tuščią baltą popieriaus erdvę. Jos kūrinių koloritas yra subtilus, ramus, neišsišokantis, duodantis savotišką iliuzinį augmenijos „minkštumo“ įspūdį. Dažniausiai visą paveikslą dominuoja viena spalva su įvairiais tos pačios spalvos tonais, kada ne kada pavairinta kontrastinga grynai spalva. Dailininkės linija yra laisva, grakšti, lanksti. Gėlių žiedai, lapai, kotai, šakos yra tiksliai smulkučiai potėpiai, kurie iš toliau visam paveikslui suteikia labai turtingos ir vešlios augmenijos įspūdį.

Meno mėgėjas, atsilankęs į Ramunės Kmieliauskaitės akvarėlės darbų parodą, joje nerado ko nors sukrečiančio, bet joje rado didelį glėbį gėlių su visu jų nuotaikingu grožiu. Dailininkė savo kūrybiška intuityja, išverminga ir kruopščia technika, išpuosė Čiurlionio galeriją spalvingais, nuotaikingais, lyriškais, poetiniais meno kūriniiais, kuriais žiūrovas galėjo grožėtis ir džiaugtis.

Ramunės Kmieliauskaitės darbų paroda vyksta dar ir šį savaitgalį, lapkričio 23–25 dienomis.

Gintarė Kižytė Brecht'o dramoje

Chicago Shakespeare Company Puzh vardo teatre, 3829 North Broadway, iki gruodžio 16 dienos stato vokiečių dramaturgo Bertolt Brecht veiklą „A Public Performance of The Private Life of the Master Race.“ Brecht'as (1898–1956) buvo didelio talento žmogus, kūręs tekstus ir muziklams, kurių populiariausias „Dreigroschenoper“.

Chicagoje statomoji jo drama yra sumoderninta, turint galvoje net abiejų Vokietijos dalių susijungimą. Brecht'as dramą parąšė, būdamas tremtyje iš nacių Vokietijos. Amerikiečiams ji perteikiama ekspresionistiniu atspalviu, gerai atliktu, vietomis eiliuotu, vertimu. Gaila, kad suamerikietinant tekstą, vietomis neišvengta vulgarumo. Nacių sistemos neigiamybės perteikiamos 26 scenų n. žaika, vietomis su kabaretinio stiliaus paviršiniais.

Žiūrovą stebina turtinga režisūra ir rūpestingas gabių aktorių pasirošimas, o jų scenoje pasirodo net 24. Jų tarpe mūsų dėmesį atkreipia jauna, daili lietuvaitė Gintarė Marija Kižytė, kuri jau įsipilietina Chicago didmiesčio scenose. Ji jau švętyje pastatymuose: „Sister Carrie“, „Hotel Universe“, „Talk Radio“, taipgi Boicov'o klasikiniam baletui, susilaukdamas šiltų Chicago didmiesčio spaudos įvertinimų.

Siame pastatyme matome ją penkiuose scenovaizduose, net keliuose personazuose, i kuriuos ji įstengia įsijausti, išgyventi, patraukti ir sklandžiai pasireikšti. Įspūdinga, kad ji ir programos leidinyje pasirodymo pažymėti, jog šią savo vaidybą ji skiria savo tėvams, tiek tamsių dienų išgyvenusiems dėl Lietuvos okupacijos.

Juoz. Pr.

Andrius Kuprevičius

Vytautas Maželis nuotrauka

Laukiamas Chicagoje svečias

Balzeko Lietuvių kultūros muziejus Chicago'je sparčiai ruošiasi šventėms. Meno vadovės Nijolės Martinaitės sumanumu ir organizaciniais gabumais suplanuoti įvykiai pripildė muziejaus Gintaro salę dar negirdėtais garsais, dar nematytais žmonėmis. Šventinių renginių eilėje pirmiausia spindi iškilusis pianistas Andrius Kuprevičius iš Cleveland'o. Tai tikrai laukiamas žinias, kuris mitylėtojų svečias. Jis savo rečitaliui mums parinko mėgiamus koncertų lankytojų kompozitorius: Čiurlionį, Chopin'ą, Debussy, Ravel'į ir Liszt'ą.

Andrius Kuprevičius savo muzikos kelią pradėjo vaikystėje. Jį supo muzikos garsai, dar lopšelyje bekrykštaujant. Motina buvo išsilavinusi pianistė ir puiki muzikos mokytoja. Tėvas savamokslis, bet grojo smuiku su dideliu pamėgimu ir užsidegimu. Būdamas profesionalus matininkas, lankydams Lietuvos ūkius, daug keliavo po kraštą. Kadangi vasaros atostogos mokyklose gana ilgos, veddavosi su savi ir Andrių. Čia gamtos garsų apsupti, tėvas ir sūnus brandino meilę muzikai. Abu tėvai savo žinias ir gabumus stengėsi įdiegti ir Andriui. 1939 metais Kaune jis baigė Valstybinę konservatoriją. Jaunuoliui tai didelis krūvis, nes anksti rytą atsikėlus reikėjo eiti į konservatoriją, i teorinių dalykų paskaitas. Tuomet bėgti į gimnaziją, ruošti pamokas ir mokyti. Pirmieji mokytojai buvo Lidija Dauguvietytė, Malko ir profesorius Ruzickis. Vokietijoje — profesorius Horbowski, o JAV — Leonard Shure ir Arthur Rubinsteina.

Nuo konservatorijos laikų, dešimties metų laikotarpiu, Andriui Kuprevičiui teko dalyvauti net 200 kartų rečitaliuose, kamerinės muzikos koncertuose. Jo pedagoginiai sugebėjimai buvo pastebėti dar Kauno radiofone. Jis redagavo klasikines muzikos programas, pasakodamas apie kompozitorius, jų kūrinius, ir fortepijonu skambindamas įvedavo klausytoją į muzikinį pasaulį. Klausytojai šiuos koncertus labai mėgo. Paskutinis Andriaus Kuprevičiaus koncertas Lietuvoje buvo 1944 m. sausio mėn. 29 d. Kaune, Valstybiniame teatre, su simfonijos orkestru, diriguojant Vytautui Marijosiui. Patekęs į užsienio kraštus, Andrius ir toliau žengia pirmyn, nesiskirdamas su fortepijonu. Vokiečių ir austrų spauda šiltai įvertina jaunojo pianisto pasirodymus. O pirmą kartą išgirde Čiurlionio kūrinius, kritikai pažymi, kad Čiurlionio preludai atnešė i Vakarų pasaulį gyvą mažosios šalies šiaurės dvelkimą ir poetišką, gilią sielą.

1946 metų spalio mėnesį įvykęs Tarptautinis muzikos konkursas

Ženevoje vos 25 metų sulaukusiame pianistui buvo atmintinas įvykis. Iš 160 pianistų už geriausią kūrinių atlikimą jis patenka į dešimties geriausiųjų grupę. Nuo 1948 iki 1953 metų jis gyvena Argentinoje, ir čia nuolat koncertuodamas susilaukia palankių įvertinimų.

Pagaliau Andrius Kuprevičius pasiekia Šiaurės Ameriką. Koncertą suruošia „Margucio“ radijas. Orkestra Hall, Chicago'je, diriguojant Aleksandriui Kučiūnui, Kuprevičius koncertuoja kaip pajėgus interpretatorius. Tai buvo atmintina pasirodymo šventė, kuri jį paskatino persikelti gyventi į šį kraštą. 1954 metais jis apsigyvena Cleveland'e ir pradeda dėstyti muzikos mokykloje. Čia jis turi progos susipažinti su žymiais JAV muzikinio pasaulio žmonėmis, pelnyti pagarbą už pedagoginį darbą ir dažnus rečitalius. Jis skambina nuo vieno žemyno krašto iki kito — nuo New York'o, Montreal'io iki Los Angeles.

Jau 1977 metais jis gauna pilno profesoriaus titulą ir atsakomybę. Vienas jo kolega profesorius apie jį taip išsireiškia: „Andrius Kuprevičius yra išskirtinis pianistas, jautrus muziką, puikus mokytojas ir pasižinęs menininkas“. Tai sakiny, kuris nusako ir parodo jo gyvenimo kelią.

Savo koncertams jis drąsiai renka lietuvių kompozitorių kūrinius. Jam pažįstamas Julius Gaidelis yra įdomus savo miniatiūromis. Iš jaunųjų jį domina Jonas Švedas, kurio muzika išsiskiria kūrybiniu stiprumu ir originalumu. Iš pasaulinio repertuaro jis mėgsta Debussy, Ravel'į ir, žinoma, Chopin'ą. Besiklaudant jo pianino rečitalių programoms, rasime ir Bach'ą, Schumann'ą, Beethoven'ą, Faure, Liszt'ą ir, aišku, visuomet Chopin'ą. Kaip reiklus interpretatorius, jis kėlė sau aukštus reikalavimus, nuolat tobulindamas techniką. Išsias valandas praleidžia ir toliau tobulėdamas, atliekant muzikinį veiklą.

JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos 1988 metų muzikos premija buvo paskirta Andriui Kuprevičiui. Tai akivaizdus įrodymas ir įvertinimas jo nuolatinio lietuvių vardo garbinimo pasaulinės muzikos plotmėje. Cleveland'o lietuviškoji visuomenė su meile prisimena jo koncertus, su jų muzikalumu, dvasingumu ir jautrumu. Chicago's lietuviškoji visuomenė taip pat nekantriai laukia išskirtinio svečio, kurio koncertas mus paruos didžiojo Kūrėjo gimimo šventei. Andriaus Kuprevičiaus rečitalis įvyks steinantį šėštadienį, gruodžio 1 dieną, Gintaro salėje, Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicago'je.

Gailutė Valiulienė

Keturi šimtai metų Bretkūno Biblijai

(Atkelta iš 2 psl.)

rašytoju ir giesmynų rengėju buvo Ragainės klebonas Martynas Mažvydas. Kai jis 1563 metais mirė, jo pusbrolis, Karaliaučiaus lietuvių parapijos kunigas Baltramiejus Vilentas perėmė jo raštikių palikimą ir 1566 metais išleido pirmąjį, o 1570 metais antrąjį Mažvydo giesmyną.

Atrodo, kad po dešimtmečio Mažvydo giesmynai buvo išsišveikti, nes keli kunigai kreipėsi į Joną Bretkūną, tuomet jau pagarsėjusį savo tikybinių raštų rengimu, kad jis pasirūpintų nauju giesmynu. Bretkūnas, paėmęs kaip pagrindą Mažvydo giesmyną, dalį jo giesmių ištaisė, perredagavo, prie jų pridėjo savo ir iš kitų kunigų gautas naujas parafrazes giesmes ir 1589 metais paskelbė du giesmių rinkinius — *Giesmes Duchaukams* (76 giesmės) ir *Kancionalą* (17 giesmių). Prie jų pridėjo maldaknygę *Kollectas* arba *Paspalitus Maldas*, taip pat rinkinį savų ir iš Mažvydo paimtą „Paraphrasias, permanitina poteraus maldą“ ir visus tris veikalus išleido vienu bendru įsimu. Giesmynas yra vertingas šaltinis senosios mažlietuvių kalbos pažinimui.

Kartu jis rašė dviejų dalių *Postilę*, turinčią arti 1,000 puslapių. Mažlietuvių ji buvo ir „miškingėmis“ vadinama ir buvo sekmdieniais ir šventėse skaitomo šv. Rašto, ypač evangelijų aiškinimui rinkinys — pamokslų knyga. Anuomet buvo įsigalėjęs paprotys, kad vyriausybė ar kunigaikštis, kurio pinigais turėjo būti išleistas veikalas, paskirdavo komisiją, kuri peržiūrėdavo naująjį manuskriptą ir jį pataisydavo bei įvertindavo. Taip ir Jono Bretkūno *Postilės* rankraštis buvo tokių korektorių peržiūrėtas. Nors rankraštis jau 1589 metų rugpjūčio pradžioje buvo baigtas, jo peržiūrejamus truko nuo 1591 m. gegužės 17 d. iki rugpjūčio

mėnesio galo. Komisijai pritarus, tuoj pradėta rūpintis spausdinimu ir 1591 metų rudenį pirmasis tūkstantis *Postilės* egzempliorių gulėjo gatavi ant stalo ir laukė ekspedicijos.

Biblijos vertimas. Iš Mažosios Lietuvos vokiškųjų valdovų 1544–1545 metais vykusio susitarinėjimo yra nustatyta, kad kunigaikštis Albrechtas buvo profesorius Stanislovui Rapolionui pavedęs išversti Bibliją į lietuvių kalbą. Bet ankstyva profesoriaus mirtis 1545 metais neįgalėstingai suardė kunigaikščio Albrechtą užsimojimus. Ir vėliau vieno bei kito kunigo atlikti Biblijos dalių vertimai pasirodė fragmentiška, savų parapijų reikalams kūryba, o ne ištiesis šventraščio vertimai.

Penktadieni, 1579 m. kovo 6 d. Jonas Bretkūnas, bekunigaikšdamas Labguvoje, su Luko evangelija pradėjo versti Liuterio vokiškąją Bibliją į lietuvių kalbą ir iki 1580 m. liepos 7 d. baigė visą Naująjį Testamentą bei Psalmyną. Beversdamas nesilaikė jokios eilės, perskandavo iš vienos dalies į kitą, o kartais atrodėdavo, kad ir visą darbą nutraukė. Bet po ilgesnės ar trumpesnės pertraukos jis vis ir vėl grįždavo prie Biblijos vertimo. Tad, kai 1587 metais jam reikėjo keltis į Karaliaučius, jis jau išsišvežė didelę dalį atlikto darbo. Ten, nusikratęs nemėgiamųjų žemės ūkio priežiūros darbų, jis visiškai atsidavė vertiminei kūrybai. Minima, kad 1588 m. liepos 3 d. jis pradėjęs versti *Genezės* knygą, kurią baigė 1588 m. rugpjūčio 5 d. Ir galų gale, po vienuolikos metų, sekmdienį, 1590 m. lapkričio 29 d., visas Biblijos vertimas buvo baigtas.

Prūsijos vyriausybė paskyrė devynis korektorius, kurie turėjo Bretkūno Biblijos vertimą peržiūrėti. Korektorių komisija pradėjo darbą 1592 metų rugpjūčio mėn. bet jau tais pačiais metais spalio 10 dieną pranešė, kad ji darbą peržiūrejai nesilaukianti beįėjusi

Tada Bretkūnas siuntinėjo savo vertimus dalimis korektoriams ir skatino manuskripto peržiūrėjimą. Vertimą baigus, korektoriai keli kartus posėdžiavo, tarėsi ir nieko nematė. Atrodo, kad pavydas buvo stipriausias korektorių neigiamumo akstinas. Bretkūnas, tokio dėsimo paveiktas, pareiškė, kad jis numato keltis pas „kitą poną“. Jis turėjo omenyje protestantus didikus Didžiojoje Lietuvoje Kunigaikštijoje. Tada vyriausybei buvo siūloma Biblijos vertimo manuskriptą iš Bretkūno nupirkti ir jį padėti i archyvą, o spausdinimą atidėti patogesniais laikais. Šita mintis prigijo. 1601 metais visi aštuoni Biblijos manuskripto tomiai buvo kunigaikščio žinioje ir Bretkūnas buvo gavęs honorarą, nes paskutiniame laiške kunigaikščiui nebesigaudė blogu gyvenimu.

Bretkūno (*Biblia taiti esti Wisas Schvenstas Raschtas Lietuwischkai pergulditas per Jaana Bretkuna Lietuvos klebona Karaliaučiaui*) vertimas yra didžiulias ir stipriausias 16-ojo ir 17-ojo amžiaus kalbinis paminklas, kuris parodo kryptį, kurlink ejo Mažosios Lietuvos besiformuojančios religinės literatūrinės kalbos raida.

Mirtis. 16-ojo amžiaus gale Mažojoje Lietuvoje labiau įsigalėjo maras. Tai vokiečių kryžiuočių iš Mažosios Azijos atnešta limpanči liga, nuo kurios Karaliaučiuje ir apylinkėse mirė keli tūkstančiai žmonių. Ypačiai daug mirė kunigų. Ir štai 1602 m. spalio 1 d. maras pakirto ir mūsų Joną Bretkūną, 66 metų amžiaus, kunigavusį 40 metų, ir jis kartu su lietuviškos parapijos mokytoju, mirusiu tuo pačiu laiku, atsigulė bendrame kape.

Be nei mirtis nepajėgė pridengti Jono Bretkūno kūrybinės raidškos. Iš jo dviejų dukterų viena ištekėjo už kunigo Pretorijaus, kunigavusio Klaipėdoje. Ten apie 1636 metais jiems gimė sūnus Motiejus. Iš Motiejaus Pretorijaus

Scena iš Puzh teatro statomo „The Private Life of the Master Race“ — dešinėje, viršuje, Gintarė Marija Kižytė.

Art Brown nuotrauka

17-ojo amžiaus gale parašyto veikalo *Deliciae Prussicae* sužinome, kad jis panaudojęs savo senelio Jono Bretkūno paliktą senųjų prūsų-lietuvių kultūrai pažintį rankraštį, parašytą apie 1584 metus, *Prūsų krašto kroniką* (Chronicon des Landes Preussen), rašytą vokiečių kalba. Iš jo Motiejus perrašė du skyrius i savo *Deliciae Prussicae*. Deja, šis Jono Bretkūno manuskriptas yra dingęs.

Šiandien mums belieka Jona Bretkūną teisingai įvertinti ir pripažinti, kad jis yra parašęs, išvertęs ir spaudai parengęs daugiau lietuviškų raštų, negu bet kuris kitas 16-17-ojo amžiaus autorius, kad jis yra Mažosios Lietuvos lietuvių literatūros klasikas.

Naudota literatūra

Falkenhahn, Viktor. *Der Uebersetzer der litauischen Bibel Johannes Brecke und seine Helfer* (Lietuviškos Biblijos vertėjas Jonas Bretkūnas ir jo talkininkai). Koenigsberg: Ost-Europa Verlag, 1941. P. 487.

Palionis, Jonas. *Jono Bretkūno 450-osioms gimimo metinėms*. Vilnius: Mokslo ir gyvenimas, 1986 Nr. 2, p. 33.

Žindzevičiūtė-Michelin, Birutė. „Bretkūno Postilės žodžiai nevertojami dabartinėje lietuvių kalboje“. Paskaita, numatyta skaityti 1988 m. spalio 3–6 d. Romoje, Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavime, Lietuvių kalbos ir literatūros sekcijoje.

Forstreuter, Kurt. „Die Herkunft der preussisch-litauischen Reformation“. *Zeitschrift fuer slavische Philologie*. Bd. 7, 1930.